

СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ ЗАМІНИ СУДДІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ НА ТЕХНОЛОГІЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

CURRENT PROSPECTS OF REPLACEMENT OF JUDGES IN CIVIL JURISDICTION WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGY

Скляренко І.В., доктор філософії у галузі права,

старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

Стаття присвячена перспективам застосування технології штучного інтелекту у цивільному судочинстві в якості заміни інтелектуальної діяльності професійних суддів на сучасному етапі розвитку даної технології. Досліджено основні підходи до визначення поняття штучного інтелекту та охарактеризовано його класифікацію на слабкий, сильний та суперінтелект. Наголошено на тому, що зазвичай правосуддя здійснюється професійними суддями, оскільки до них висуваються високі вимоги до їх правових знань та життєвого досвіду. Аргументовано, що рівноцінна заміна судді у цивільному судочинстві на технологію штучного інтелекту на сьогодні є неможливою. Досліджено критичний підхід представників судової влади до можливості заміни суддів на технологію штучного інтелекту. Проаналізовано основні положення декларативних правових документів Європейського Союзу про способи та порядок використання технології штучного інтелекту під час здійснення правосуддя. Визначено причини неможливості такої заміни, а саме складність та багатогранність спірних приватно-правових відносин, неможливість врахування моральних та етичних аспектів, необхідність гнучкості у прийнятті рішення, проблема характеру початкових алгоритмів роботи штучного інтелекту, прозорість (мотивованість) рішень, проблема визначення винної особи за судові помилки, проблема захисту даних. Відзначено, що дані причини мають технологічне та правове підґрунтя. Надано критичну оцінку концептуальним підходам уповноважених державних органів щодо розвитку штучного інтелекту в сфері правосуддя, звернуто увагу на їх передчасність та недоопрацьованість. Зазначено, що технологія штучного інтелекту на даному етапі свого розвитку не може повноцінно замінити суддю у цивільному судочинстві, однак може бути використана як допоміжний інструмент. Наголошено на важливості забезпечення високого рівня захисту інформації при застосуванні штучного інтелекту під час здійснення правосуддя у цивільних справах. Обґрунтовано необхідність нормативного регулювання застосування технології штучного інтелекту в цивільному судочинстві в комплексі з іншими сферами публічного управління та галузями права. Вказано, що рівноцінна заміна професійних суддів на технологію штучного інтелекту у цивільному судочинстві потребуватиме як нових технологічних рішень, так і комплексного перегляду правових основ судової гілки влади.

Ключові слова: штучний інтелект, цивільне судочинство, правосуддя, суддя, цивільна справа.

The article analyses the prospects of using artificial intelligence technology in civil proceedings as a replacement for the intellectual activity of professional judges at the current stage of the development of this technology. The main approaches to defining the concept of artificial intelligence were studied and its classification into weak, strong and superintelligence was characterized. It is emphasized that justice is usually administered by professional judges, as high demands are placed on their legal knowledge and life experience. It is argued that equal replacement of a judge in civil proceedings with artificial intelligence technology is currently impossible. The critical approach of representatives of the judiciary to the possibility of replacing judges with artificial intelligence technology has been studied. The main provisions of the declarative legal documents of the European Union on the methods and procedure of using artificial intelligence technology during the administration of justice are analyzed. The reasons for the impossibility of such a replacement have been determined, namely the complexity and multifacetedness of controversial private-law relations, the impossibility of taking into account moral and ethical aspects, the need for flexibility in decision-making, the problem of the nature of the initial algorithms of artificial intelligence, the transparency (motivation) of decisions, the problem of determining the guilty party in court cases errors, data protection issue. It is noted that these reasons have a technological and legal basis. A critical assessment of the conceptual approaches of the authorized state bodies regarding the development of artificial intelligence in the field of justice was given, attention was paid to their prematurity and incompleteness. It is noted that artificial intelligence technology at this stage of its development cannot fully replace a judge in civil proceedings, but can be used as an auxiliary tool. The importance of ensuring a high level of information protection when using artificial intelligence during the administration of justice in civil cases is emphasized. The need for regulatory regulation of the use of artificial intelligence technology in civil proceedings in combination with other spheres of public administration and branches of law is substantiated. It is indicated that equal replacement of professional judges with artificial intelligence technology in civil proceedings will require both new technological solutions and a comprehensive review of the legal foundations of the judicial branch of government.

Key words: artificial intelligence, civil justice, justice, judge, civil case.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток технологій у сучасному світі проникає у всі сфери суспільного життя, в тому числі в правову. До останнього часу вплив таких технологій (мобільний зв'язок, Інтернет, соціальні мережі, електронно-обчислювальна техніка, тощо) у правовій сфері мав допоміжний характер, оскільки такі технології виступали інструментом в руках правників або інших людей, які зіткнулися з необхідністю вирішення правових питань. Однак розробка прообразу технології штучного інтелекту – системи, яка здатна виконувати завдання, які, зазвичай, вимагають інтелекту людини, поставила перед правниками та науковцями інших галузей науки безліч як теоретичних, так і практичних викликів, пов'язаних як із його двоєдиною сутністю (штучністю та інтелектуальністю), так із засадами їх використання. Властивість штучного інтелекту як програми та алгоритмів, які надають комп'ютерам здатність вчитися, адаптуватися та вирішувати завдання, що раніше вважалися під силу виключно

людині, свідчить про можливість заміни людської інтелектуальної діяльності у багатьох аспектах правової сфери. Цивільне судочинство, що призначене для розгляду приватно-правових спорів у цивільних правовідносинах, пов'язаних як із захистом майнових, так і особистих немайнових прав людини. Інтелектуальна діяльність судді як певний мисленнєвий процес та його життєвий досвід (внутрішнє переконання) є основою правосуддя як такого. Зважаючи на стрімкий розвиток технології штучного інтелекту, слід зважити всі переваги, недоліки та ризики його застосування в цивільному судочинстві як альтернативи професійним суддям. Тому, до питання заміни інтелектуальної діяльності професійних суддів у цивільному судочинстві на технологію штучного інтелекту слід звернути особливу увагу вже сьогодні.

Стан дослідження теми. Питанням та перспективам впровадження технології штучного інтелекту у вітчизняне правосуддя приділено значну увагу вітчизняних вчених,

зокрема О. М. Борщевської, Н. Ю. Голубевої, Кармази О. О., Радутного О. Є., Репіної Ю. С., Павленко Ж. О., Селіванова М. І., Шишки Н. В. та ін. Крім того, дослідженнями проблемних питань правового розуміння штучного інтелекту займаються такі вчені як О. А. Баранов, І. І. Онищук, А. В. Матвійчук, М. О. Стефанчук, О. А. Музика-Стефанчук, М. М. Стефанчук та ін. Водночас, застосування штучного інтелекту у цивільному судочинстві потребує подальших теоретичних розробок, з урахуванням того, що цивільне судочинство призначене не лише для розгляду майнових приватних спорів, які вимагають уміння застосовувати норми матеріального права, але й немайнових спорів – сімейні, спадкові, питання, пов'язані з дієдатністю особи або примусовим лікуванням, що вимагає від суду застосування дискреційних повноважень в межах, передбачених нормами матеріального права.

Метою статті є з'ясування перспектив заміни професійних суддів на технологію штучного інтелекту в цивільному судочинстві на її сучасному етапі розвитку.

Вклад основного матеріалу. Почнемо з того, що поняття «інтелект» (intelligence) походить від латинського поняття intellectus – «розум». Вперше термін «штучний інтелект» (artificial intelligence) було запропоновано ще у 1956 році в Стенфордському університеті (США) [1, с. 62]. Оксфордський словник визначає штучний інтелект як теорію і розробку комп'ютерних систем, здатних виконувати завдання, які зазвичай вимагають людського інтелекту, таких як візуальне сприйняття, розпізнавання мови, прийняття рішень і переклад між мовами [2].

К. Кіршнер під штучним інтелектом розуміє машини, які реагують на стимуляцію, що відповідає традиційним реакціям людей, враховуючи здатність людини до споглядання, судження і намірів. Такі системи за своєю суттю мають три властивості: намір, інтелект та адаптивність [3].

На сьогодні, розуміння визначень штучного інтелекту зводиться до трьох його видів: слабкий, сильний та суперінтелект. Слабкий штучний інтелект орієнтований на вирішення одного чи декількох завдань, які виконує або може виконувати людина. Сильний штучний інтелект орієнтований на вирішення всіх завдань, які виконує або може виконувати людина. У свою чергу, штучний суперінтелект є кращим за людський інтелект у будь-якій сфері, в тому числі науковій, із загальною мудрістю і соціальними навичками, та який може мати навіть свідомість та суб'єктивні переживання [4].

З огляду на це, у сучасній науці відсутнє єдине розуміння місця штучного інтелекту у структурі цивільних правовідносин. На сьогодні, можна виокремити три основні підходи до визначення правового становища штучного інтелекту:

1) виключно як об'єкта цивільних правовідносин, за яким на них повинен поширюватись, власне, правовий режим речей;

2) виключно як суб'єкта цивільних правовідносин, за яким роботи зі штучним інтелектом сприймаються як носії суб'єктивних прав і обов'язків, що діють самостійно, усвідомлюють та оцінюють значення своїх дій та дій інших осіб;

3) диференційований підхід, за яким роботи зі штучним інтелектом можуть бути як суб'єктами цивільних правовідносин, так і об'єктами [5, с. 320–321].

Оскільки дослідження штучного інтелекту як такого продовжує свій розвиток, не вдаючись до детального аналізу підходів до його розуміння лише наголосимо, що штучний інтелект це певна ознака автоматизованих систем обирати та приймати оптимальні рішення на основі раніше отриманого досвіду і аналізу зовнішніх чинників, що за своєю суттю нагадують інтелект людини. У межах цієї статті ми розглянемо питання можливості основного застосування штучного інтелекту в цивільному судочинстві в якості заміни професійних суддів.

Етична хартія з використання штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі, прийнята Європейською комісією з ефективності правосуддя у 2018 році, визначає, що штучний інтелект у судочинстві може бути використано для наступних цілей: 1) удосконалення пошукової системи (в контексті прецедентного права); 2) вирішення суперечок он-лайн; 3) допомога в складанні процесуальних актів; 4) аналіз та прогнозування; 5) класифікація договорів за різними критеріями та виявлення розбіжностей або несумісних положень; 6) інформування або підтримка сторін у судових розглядах за допомогою «Чат-ботів» [6]. Відзначимо, що даний перелік напрямків застосування технології штучного інтелекту свідчить про можливість застосування штучного інтелекту лише як допоміжного інструменту у здійсненні правосуддя.

Історично склалося, що судова влада є однією з гілок влади, основним завданням якої є захист прав і свобод людини і громадянина на підставі та відповідно до встановленої законом процедури. З огляду на це, держави, зазвичай, встановлюють досить високі вимоги (як професійного, так і особистого характеру) до суддів, які безпосередньо, вирішують відповідні правові спори, а також і до самої судової процедури, яка повинна забезпечувати незалежність та неупередженість судді і, що найголовніше, справедливе вирішення правового спору.

Тому, навіть за високого рівня розвитку штучного інтелекту, заміна суддів повністю штучним інтелектом видається досить складним теоретичним та практичним викликом. Судді відіграють важливу роль у правовій системі, а їхні функції включають до себе як тлумачення законодавства, вирішення спорів, так і врахування при цьому контекстуальних та етичних аспектів.

Так, Б. Аларі, та Е. Ніббет вказують в окремих сферах правничої професії штучний інтелект дійсно зможе замінити правників (наприклад, складання позовних заяв вже може здійснювати відповідна програма), проте, все ж таки, сучасний рівень розвитку відповідної технології не дає підстав вважати, що такі професії як адвокат, суддя та прокурор знаходяться під загрозою зникнення [7, с. 119].

Водночас, окремі судді Верховного Суду мають досить категоричну позицію щодо можливості заміни судді на технології штучного інтелекту. Так, правові висновки, зроблені технологією штучного інтелекту не визнаються джерелом достовірної науково доведеної інформації, на протипагу висновкам, що були зроблені судом в судовому рішенні. Надання переваги позиції штучного інтелекту на протипагу позиції суду ставитиме під сумнів суддівській розсуд та судове тлумачення у рішенні, що набуло статусу остаточного, чим буде знехтувано авторитет судової влади. Штучний інтелект може бути корисним та допоміжним інструментом у сфері правосуддя, але не може замінити роль суддів [8].

Схожої позиції дотримується і Консультативна рада європейських суддів, яка у своєму висновку № 26 (2023) від 01.12.2023 року вказує, що використання технологій повинно, перш за все, поважати природу судового процесу. Значна частина судових рішень (в тому числі і в цивільному судочинстві) є дискреційними рішеннями, заснованими на конкретних фактах окремої справи. При цьому, судді відіграють суттєву роль у розвитку права, оскільки вони не просто застосовують фіксовані та незмінні правила, а можуть виправляти або доповнювати закон, якщо він не відповідає вимогам або загрожує зашкодити його застосуванню в певних справах. Технології не повинні втручатися у сферу справедливості та знеохочувати або перешкоджати критичному мисленню суддів, оскільки це може призвести до стагнації правового розвитку та ерозії системи правового захисту. Тому технологічні інструменти повинні поважати процес ухвалення судових рішень і автономію суддів. Технологію слід використовувати лише з метою підтримки та посилення

верховенства права та вона може використовуватися лише для підтримки та допомоги судам і суддям у належному управлінні та визначенні проваджень. Ухвалення рішень має, явно чи неявно, здійснюватися лише суддями, що не може бути делеговано або виконуватися за допомогою технології (пп. 90, 92 висновку) [9].

На нашу думку, штучний інтелект на сьогоднішній день не може повністю замінити суддю в силу таких різнопланових причин:

1) *багатогранність спірних приватно-правових відносин*. У порядку цивільного судочинства розглядається різноманітні справи – від розірвання шлюбу, стягнення боргів або визнання права власності до визначення місця проживання дитини та визнання особи недієздатною. Вирішення значної кількості правових спорів мають складний, а подекуди і суб'єктивний характер, що важко врахувати в певних програмних алгоритмах, оскільки судді враховують різноманітні обставини, прецеденти та інші фактори, які важко формалізувати та запрограмувати;

2) *врахування моральних аспектів та етичних питань*. Недаремно у більшості країн встановлено віковий ценз для кандидатів на посаду судді, оскільки вирішення певних приватно-правових спорів потребує певного життєвого досвіду в суспільстві, розуміння його неписаних правил і традицій, що досить складно реалізувати для штучного інтелекту. Окрім того, в цивільному судочинстві вирішується не лише правові спори, які вимагають від судді лише правильного застосування норм закону, але й інші правові питання, як то усиновлення, визнання особи недієздатною, тощо, вирішення яких зазвичай відносять до дискреційних повноважень судді. Технології не враховують ірраціональну складову значної кількості цивільних справ, надаючи перевагу формально-логічному методу вирішення справи. Тому, більшість оціночних та ціннісних правових категорій національного законодавства будуть досить складно сприйняті штучним інтелектом;

3) *необхідність гнучкості*. Судді часто взаємодіють зі сторонами, враховують їхні аргументи та можуть змінювати свої рішення в процесі. Гнучкість у прийнятті рішень – це аспект, який потребує не лише інтелекту, але й певного соціокультурного розуміння. Італійський дослідник М. Таруффо, вказує, що судження судді мають діалектичну (діалогічну) структуру, яка полягає в тому, що між сторонами наявний діалог щодо питання права та факту. Така взаємодія сторін є джерелом певних позицій та аргументів, на основі яких суддя і ухвалює остаточне рішення. Суддя фактично здійснює умовивід з аргументів сторін, формулює гіпотезу, яку сам перевіряє та вирішує правильна вона чи ні. [10, с. 311–324]. Водночас, формально-логічна модель прийняття рішення штучним інтелектом не дозволяє йому враховувати аргументи сторін, що не були закладені у початковий алгоритм, що призводить до проблеми постійного оновлення таких алгоритмів;

4) *проблема характеру початкових алгоритмів*. Особливістю людського інтелекту є наявність певного життєвого досвіду, а штучного – наявність певних початкових алгоритмів, з яких потім також формується досвід вирішення певних завдань. Відтак, закладений у штучному інтелекті певний початковий набір даних або виконаний ним впродовж функціонування завдання очевидно можуть суттєво впливати на характер прийнятих ним рішень у майбутньому, що все ж таки призводить до сумнівів у його незалежності та неупередженості. У цьому контексті виникає питання хто та за якими правилами повинен закладати даний початковий набір даних. При цьому, судова практика (навіть практика Верховного Суду) не є єдиною та не може дати відповіді на таке питання. Водночас не можемо не погодитися з думкою М. Тегмарка, що штучний інтелект може зробити правову систему більш справедливою та дієвою, якщо будуть створені прозорі та неупереджені робосудді [11, с. 164];

5) *прозорість (мотивованість) рішень*. Мотивованість судового рішення є запорукою його правосудності, оскільки його зрозумілість та ясність мотивів його прийняття свідчатиме про відсутність в діях суду будь-якого нагяку на зловживання своїм особливим статусом органу, що відправляє правосуддя [12, с. 208]. Тобто, саме по собі посилення на те, що рішення прийнято штучним інтелектом, який є рівним або кращим за людським, не буде достатньою запорукою його правосудності і все одно вимагатиме наявності інституту його перегляду саме суддею-людиною. Штучний інтелект має бути налаштований таким чином, щоб уникнути впливу сторонніх чинників або суб'єктивності в процесі прийняття рішень. Рішення, які приймає штучний інтелект, мають бути зрозумілими і піддаватися поясненню. Користувачам і суддям повинно бути цілком зрозуміло, як саме алгоритми штучного інтелекту прийшли до певного висновку в кожній конкретній ситуації. Доцільно забезпечити публічний доступ до алгоритмів, які використовуються штучним інтелектом в судовій системі, для забезпечення прозорості та надання можливості сторонам та громадськості перевіряти їх дієвість. Водночас відкритим залишається питання чи дані алгоритми в силу своєї різноманітності та складності зможуть бути перевірені людиною (зокрема, це стосується суперінтелекту);

6) *відповідальність за помилки та порушення*. Однією з проблем суб'єктності штучного інтелекту у праві є питання притягнення його до юридичної відповідальності за неправомірні дії, а саме наявність в його діях суб'єктивної сторони та власне характер негативних наслідків для нього. Важливо визначити, хто відповідає за рішення, які приймає штучний інтелект – користувач, суддя, розробник алгоритму чи власник системи. Якщо виникають помилки або негативні наслідки, то важливо визначити, хто за них буде нести відповідальність та в якому вигляді. На сьогодні, це питання є предметом жвавої дискусії серед науковців різних галузей, в тому числі і правової;

7) *питання захисту даних*. Застосування штучного інтелекту для здійснення правосуддя все одно не усуне сумнівів у його незалежності та безсторонності, оскільки штучний інтелект як комп'ютерна програма може стати об'єктом незаконного впливу шляхом застосування відповідних інформаційних технологій, спрямованих на зміну алгоритмів, за якими він приймає відповідні рішення.

Як бачимо, ці причини мають як технологічну, так і правову основу, а тому їх усунення потребуватиме праці вчених різних галузей науки.

Водночас, як вбачається з Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 року № 1556-р, реалізація якої передбачена на період до 2030 року, для задоволення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, побудови конкурентоспроможної національної економіки, вдосконалення системи публічного управління у сфері правосуддя слід забезпечити, зокрема, винесення судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій штучного інтелекту, стану дотримання законодавства та судової практики [13].

Оптимізм виконавчої влади щодо технології штучного інтелекту видається дещо поспішним, оскільки реалізація даного завдання потребує не лише розвитку інформаційних технологій у цій сфері, але й внесення змін до Конституції України, оскільки згідно ст. 127 Основного Закону правосуддя в Україні здійснюють судді та присяжні [14]. Більш того, судова практика у справах незначної складності не є такою єдиною та одноманітною, щоб звести вирішення такого спору до певного алгоритму. Хоча, винесення рішення у справах наказного провадження, в силу їх рутинності та обмеженої кількості варіантів їх

вирішення, за допомогою штучного інтелекту є цілком реальним завданням, однак це не свідчить про необхідність та доцільність повної заміни судді на технологію штучного інтелекту в даній категорії справ.

Тобто, штучний інтелект не може замінити суддю, однак, Основний Закон не забороняє оптимізувати роботу судді шляхом застосування технології штучного інтелекту, на основі якого суддя може ухвалити відповідне рішення.

Застосування штучного інтелекту у цивільному судочинстві відкриває нові можливості для поліпшення доступності та ефективності юстиції, але вимагає також ретельного регулювання та дотримання правових стандартів для забезпечення справедливого та безпечного вирішення правового спору чи іншого правового питання.

Тут слід знову наголосити, що застосування технології штучного інтелекту повинно здійснюватися з дотриманням високих стандартів щодо збереження конфіденційності та безпеки інформації.

Звертаємо увагу на позицію Н. В. Шишки, яка пропонує здійснити початкове тестування при впровадженні технології штучного інтелекту, що дасть можливість перевірити дієвість та спроможність такої інновації та сприятиме підтвердженню необхідності застосування в судовій системі елементів діджиталізації. При цьому, впровадження штучного інтелекту у судовий процес можливе лише тоді, коли його технічний рівень забезпечить неухильне дотримання основних прав людини; запобігатиме будь-яким проявам дискримінації між окремими особами чи групами осіб; забезпечить прозорість, неупередженість та справедливості розгляду справи, захист конфіденційності, електронних комунікацій та обробки персональних даних; технічну та програмну надійність і безпеку як

для окремої людини, так і для всього суспільства загалом [15, с. 145].

Водночас, правове врегулювання заміни суддів на технологію штучного інтелекту повинно здійснюватися комплексно, як певна складова разом з іншими галузями права та публічного управління. Видається, що було б необачно, навіть небезпечно, вносити зміни лише до ст. 127 Конституції України щодо можливості участі штучного інтелекту у здійсненні правосуддя, оминаючи при цьому вирішення значного масиву фундаментальних та засадничих теоретичних та практичних питань правового розуміння технології штучного інтелекту. Поспішне слідування своєрідній правовій «моді» на все нове і технологічне без уважного та детального з'ясування всіх аспектів функціонування технології штучного інтелекту та їх правових наслідків може призвести до негативних наслідків у практичній площині здійснення цивільного судочинства.

Висновки. Технологія штучного інтелекту у цивільному судочинстві теоретично може виконувати визначальну функцію (здійснювати безпосереднє правосуддя за умови високого розвитку такої технології). Водночас, більш широке застосування даної технології потребуватиме як, власне нових технологічних рішень, так і перегляду правової доктрини та конституційних основ правосуддя. Застосування технології штучного інтелекту в якості заміни професійного судді на сьогодні неможливе як з погляду самої технології (в силу її недостатнього розвитку), так і з боку правової доктрини та практики, в силу високої складності завдань, що стоять перед професійним суддею в цивільному судочинстві та наявність різних теоретичних та практичних підходів до самої сутності штучного інтелекту як правової категорії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко В., Гіпотетичне майбутнє універсального штучного інтелекту. *Філософія науки: традиції на інновації*. 2011. № 1 (3). С. 57–64.
2. Blackburn Simon. *The Oxford Dictionary of Philosophy*, 3rd edition., Oxford., 2016. 551 p. URL: https://en.oxforddictionaries.com/definition/artificial_intelligence (дата звернення 26.02.2024).
3. Kirchner C. Artificial intelligence: basic concepts. *La Revue du praticien*. 2018. Vol. 68, № 10. P. 1143–1144.
4. Костенко О.В., Костенко В.В. Правова відповідальність та ідентифікація суб'єктів і об'єктів зі штучним інтелектом (IoT). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 158–162. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2020/39.pdf (дата звернення 26.02.2024)
5. Стефанчук М.О. Перспективи правового регулювання відносин у сфері використання штучного інтелекту. М.О. Стефанчук, О.А. Музика-Стефанчук, М.М. Стефанчук. *Вісник Національної академії правових наук України*. Т. 28. № 1. 2021. С. 306–332.
6. CEPEJ European Ethical Charter on the use of artificial intelligence (AI) in judicial systems and their environment. URL: <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-european-ethical-charter-on-the-use-of-artificial-intelligence-ai-in-judicial-systems-and-their-environment> (дата звернення 26.02.2024).
7. Alarie B., Nibbet A. How Artificial Intelligence Will Affect the Practice of Law. *University of Toronto Law Journal* № 68. 2018. P. 106–124.
8. Ухвала Верховного Суду від 08.02.2024 року в справі №925/200/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639?fbclid=IwAR2-vF-J3ghlsUdeLq410GgNfC6oK3QOeM9lt9CK9cZeYhSKDmDJcMjPjpk> (дата звернення 26.02.2024).
9. Висновок Консультативної ради європейських суддів № 26 (2023) від 01.12.2023 року «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/vysnovok_kryes_no_26_neoficiynny_pereklad.pdf (дата звернення 26.02.2024).
10. Taruffo M. *Judicial Decisions and Artificial Intelligence*. Artificial Intelligence and Law. 1998. Vol. 6, Is. 2–4.
11. Теґмарк М. *Життя 3.0. Доба штучного інтелекту* / пер. з англ. З. Корабліна. Наш формат. Київ. 2019. 432 с.
12. Склярєнко І., Соболь Є. Належне мотивування судового рішення у судовій справі як гарантія його правосудності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. Вип. 2. Тернопіль. С. 206–213.
13. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 року № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 26.02.2024).
14. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 26.02.2024).
15. Шишка Н.В. Штучний інтелект в українському правосудді: правові передумови запровадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 143–145. URL: http://lsej.org.ua/3_2021/37.pdf (дата звернення 26.02.2024).